

ΜΙΝΩΟΣ Μ. ΚΟΚΟΛΑΚΗ

Καθηγητοῦ τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας

ΑΙ «ΣΥΜΦΟΡΑΙ» ΤΗΣ ΕΛΕΝΗΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΜΩΝΥΜΟΝ ΤΡΑΓΩΔΙΑΝ ΤΟΥ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ

Τὸ κείμενον τῆς *Ἑλένης* τοῦ Εὐριπίδου, τὸ ὁποῖον μετ' ἄλλων ὀκτὼ ¹ δραμάτων (ταξινομημένων ἐν ἀρχῇ ἀλφαβητικῶς ἀλλὰ μὴ περιληφθέντων εἰς τὴν Ἑκλογὴν τῶν δέκα) διεσώθη διὰ τοῦ μοναδικοῦ κώδικος L (= Laurentianus XXXII 2) καὶ τοῦ ἀντιγράφου ² τοῦ P (= Laurentianus Conu. Sorpr. 172), βαρύνεται μὲ τὰ μειονεκτήματα τῆς μονοπλεύρου παραδόσεως καὶ τῆς ἐλλείψεως Σχολίων, τὰ ὅποια, ἐὰν ὑπῆρχον, θὰ διηκόλουν τὴν φιλολογικὴν κριτικὴν. Ἰδιαίτερος οἱ στίχοι 288 - 289 ἐταλαιπώρησαν ³ τοὺς ἐρμηνευτὰς τοῦ νεωτέρου τῶν τριῶν τραγικῶν. Ὁ Kannicht εἰς τὴν προσφάτως γενομένην ἔκδοσιν τοῦ δράματος ⁴ σημειώνει ἐπιγραμματικῶς : «distichon varie tentatum neque sanatum», ἀλλὰ παρὰ τὴν ἐμπερίστατον καὶ νηφαλίαν διαπραγμάτευσιν τοῦ χωρίου, τὴν ὁποίαν ἐπιχειρεῖ, ἐν τέλει ἀποκλίνει πρὸς τὴν ἐκδοχὴν παλαιότερων φιλολόγων, καθ' ἣν αἱ ποικίλαι ἀνωμαλῖαι τοῦ ὀφείλονται εἰς ἐκπεσόντας ⁵ στίχους : «Vielleicht ist jedoch

1. Ἦτοι : Ἡλέκτρας, Ἡρακλειδῶν, Ἡρακλέους, Ἰκετίδων, Ἰφιγενείας τῆς ἐν Ταύροις καὶ τῆς ἐν Αὐλίδι, Ἰωνος καὶ Κύνωπος. Προφανῶς κατὰ παραδρομὴν ὁ L. Méridier (Euripide I, Paris 1965 [Budé], σελ. XXIV) ἀναβιβάζει τὸν συνολικὸν ἀριθμὸν εἰς δέκα ἀντιφάσκων πρὸς τὰ ἐν σελ. XXIX καὶ XXX ὑπ' αὐτοῦ γραφόμενα.

2. Τὸ πρόβλημα τῆς σχέσεως τῶν δύο χειρογράφων, μετὰ μακραίωνα συζήτησιν, εὔρεν ἀναμφιβόλως τὴν τελικὴν λύσιν διὰ τῶν πορισμάτων τοῦ G. Zuntz (An Inquiry into the Transmission of the Plays of Euripides, Cambridge 1965).

3. «multo viris doctis labori fuerunt» κατὰ W. Ribbeck (In Euripidis Helenam coniectanea, Berlin 1865, σελ. 12).

4. Euripides, Helena, Bd. I (Text), Heidelberg 1969, σελ. 144. Πβ. Karin Alt, Euripides Helena, Lipsiae [Teubner] 1964, σελ. 14 (appar. crit.) : «288 - 289 locus vix sanus».

5. Δύο κατὰ Henr. v. Herwerden, Εὐριπίδου Ἑλένη, Lugduni Batavorum 1895, σελ. 14 : «posui lacunae (duorum certe versuum) signum».

der Fehler durch eine Lücke mitbedingt : dann liesse sich vieles vermuten»¹. Καὶ ἡ Dale² πρὸ τοῦ Kannicht εἶχε συνταχθῇ μετὰ τοῦ H. G o g u e l³ καὶ ὀβελίζουσα τοὺς στίχους 287 - 92 ὡς «typically clumsy interpolation» ἐθεώρει τὴν νοηματικὴν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ στίχ. 286 εἰς τὸν 293 ἀπολύτως φυσιολογικὴν : «286 joins up smoothly with 293 (no new paragraph) : what then have I to live for?»⁴.

Ὁ σκοπὸς τῆς προκειμένης ἐργασίας εἶναι διττός :

- α) ἡ διερεῦνησις τῆς συναφείας τῶν νοθευομένων στίχων πρὸς τὴν ὅλην ρῆσιν τῆς Ἑλένης, καὶ
- β) ἡ, ὡς οἶόν τε, ἀνώδυνος θεραπεία τοῦ διστίχου καὶ ἡ προσφορωτέρα ἐρμηνεία του.

Πρὸς τοῦτο ἐνδείκνυται σύντομος ἐπισκόπησις τῶν προηγούμενων σκηνῶν.

Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ δράματος μονολογοῦσα ἡ Ἑλένη περιγράφει τὰς περιστάσεις, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἀδίκως ἐνεπλάκη : ἡ Ἥρα τιμωροῦσα τὴν συναλλαγὴν τοῦ Πριαμίδου ἐξηνέμωσε τὸν εἰς αὐτὸν ὑπὸ τῆς Κύπριδος ὑπεσχημένον γάμον ὑποκαταστήσασα εἰδωλον ἀντὶ τῆς Ἑλένης. Ὁ Πάρις αὐταπατᾶται πιστεύων ὅτι συζῇ μὲ τὴν ἄπιστον σύζυγον τοῦ Μενελάου :

καὶ δοκεῖ μ' ἔχειν —
κενὴν δόκησιν, οὐκ ἔχων

(στίχ. 35 - 36).

Ἄλλ' ἡ πανουργία τῆς Ἥρας ἐξυπηρετεῖ ταυτοχρόνως τὸ διμερὲς σχέδιον τοῦ ὑπάτου τῶν θεῶν⁵ α) νὰ ἐλαττώσῃ τὸν ὀγκωθέντα πληθυσμὸν τῆς γῆς, καὶ β) νὰ δοξάσῃ ἐπὶ τοῦ τρωϊκοῦ πεδίου τὸν εὐνοούμενον γόνον τῆς Θέτιδος. Κατ' ἐντολὴν του λοιπὸν ἡ Ἑλένη ἀφαρπάζεται ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ κρυφίως διακομίζεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ Πρωτέως ἐν Αἰγύπτῳ. Ὁ ἄθλιος πόσις ἐν τῇ πλάνῃ του στρατολογεῖ τοὺς ἥρωας τῶν Ἀχαιῶν καὶ ἀποδύεται εἰς τὴν πολυαίμακτον περιπέτειαν τῆς ἰλιακῆς ἐκστρατείας. Ἐνῶ ἡ πραγματικὴ Ἑλένη, ὡς πιστὴ καὶ ἀνεπίληπτος δέσποινα, ὑφίσταται τὰς

1. R. Kannicht, Euripides Helena, Bd. II (Kommentar), Heidelberg 1969, σελ. 97.

2. Euripides Helen, Oxford 1967, σελ. 85 - 86, πβ. Appendix II, σελ. 174.

3. De nonnullis Helenae fabulae euripideae interpolationibus, Vratislaviae 1882. Τὴν ἀθέτησιν τῶν ἑξ στίχων (287 - 292) ὑπεστήριξε καὶ ὁ Benedetto (Note al testo dell'Elena di Euripide, Maia (1961), σελ. 296) ἀφορμώμενος κυρίως ἐκ τῶν συντακτικῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ κειμένου.

4. A. M. Dale, Euripides Helen, ἐνθ' ἀν., σελ. 86.

5. Πβ. τὸ προοίμιον τῶν *Κυπρίων* ἐπῶν (ἀπ. I, Allen) σχετικῶς μὲ τὸν κουφισμὸν τῆς γῆς «βαρυνμένης ἐπ' ἀνθρώπων πολυπληθείας».

πιέσεις τοῦ Θεοκλυμένου, "Ἕλληνες καὶ Φρύγες τὴν διασύρουν ὥς μοιχαλίδα καὶ ὑπεύθυνον τῶν ἀπωλειῶν παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Σκαμάνδρου :

ἡ δὲ πάντα τλᾶσ' ἐγὼ
κατάρατός εἰμι καὶ δοκῶ προδοῦσ' ἐμὸν
πόσιν συνάψαι πόλεμον "Ἑλλήσιν μέγαν

(στίχ. 53 - 55).

Μετὰ τὴν ἀφήγησιν ἡ ἥρωϊς, ἀπηχοῦσα τὴν ἀπορίαν τοῦ θεατοῦ, διερωτᾶται : τί δῆτ' ἔτι ζῶ; (στίχ. 56). Ἡ ρητορική ἐρώτησις μᾶς ἐνδιαφέρει διότι ἐπανερχεταὶ ταυτόσημος ἀργότερον (στίχ. 293) ἀλλ' ὑπὸ διάφορον πλεον πνεῦμα. Πρὸς τὸ παρὸν διὰ τῆς ὑπὸ τῆς ἰδίας παρεχομένης ἀπαντήσεως δικαιολογεῖται ἡ διατήρησις εἰς τὴν ζωὴν ἐκ τῆς ἀμυδρᾶς ἐλπίδος — τὴν ὁποίαν ἐστάλαξαν εἰς τὴν ψυχὴν τῆς οἱ λόγοι τοῦ Ἑρμοῦ — ὅτι θὰ ἐπιστρέψῃ κάποτε εἰς τὴν Σπάρτην καὶ θὰ συγκατοικήσῃ μὲ τὸν Μενέλαον, ὁ ὁποῖος ἐνωρίτερον θὰ ἐνημερωθῇ περὶ τῆς ἐξορίας τῆς καὶ τῆς φενάκης τοῦ εἰδώλου :

τὸ κλεινὸν ἔτι κατοικήσειν πέδον
Σπάρτης σὺν ἀνδρὶ, γνόντος ὥς ἐς Ἴλιον
οὐκ ἤλθον, ἵνα μὴ λέκτρ' ὑποστρώσω τινί.

(στίχ. 57 - 59).

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω στίχους ἀξία προσοχῆς διὰ τὴν προκειμένην ἔρευναν εἶναι ἡ ἀπροσδόκητος ἀνακολουθία γενικῆς ἀπολύτου (γνόντος) μετὰ τὴν προηγηθεῖσαν δοτικὴν ἀνδρὶ. Ἡ μόνη ἐξηγησις τῆς ἀνωμαλίας εἶναι ἡ πρόθεσις τοῦ ποιητοῦ νὰ ἐξάρῃ ἐντονώτερον τὰς πρὸς εὐόδωσιν τῆς προφητείας ἀναγκαίας προϋποθέσεις : ὁ ἐπαναπατρισμός τῆς Ἑλένης ἐξαρτᾶται ὄχι μόνον ἐκ τῆς διασώσεως τοῦ Μενελάου ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς εἰς αὐτὸν ἀποκαλύψεως τῆς ἀληθείας. Ἐὰν ὁ Ἀτρεΐδης ἀποθάνῃ ἢ, ἐνδεχομένως, δὲν πεισθῇ περὶ τῆς πλάνης τοῦ¹ καὶ τῆς ματαιότητος τοῦ διεξαχθέντος πολέμου, ἡ κατάρατος βασιλίςσα εἶναι ἀνεπιθύμητος εἰς τὸν οἶκόν του, τὸν ὁποῖον, ὥς πιστεύουν, ἐπρόδωσε καὶ κατήσχυνεν.

Εἰς τὴν ἐπομένην σκηνὴν ἡ αἰφνιδία εἰσοδος τοῦ Τεύκρου κινητοποιεῖ τὸν μηχανισμόν τῆς θεατρικῆς δράσεως. Δὲν εἶναι ἄσχετον πρὸς τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἐπιμάχων στίχων 287 - 9 νὰ τονίσωμεν ἥδη τὴν ταραχὴν, ἡ ὁποία κυριεῖ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Αἴαντος, μόλις ἀντικρύσῃ τὴν ἥρωϊδα. Θὰ τὴν ἐξώντωνε μὲ τὰ βέλη του, ἐὰν δὲν ἀνεχαιτίζετο ἀπὸ τὰς σκέψεις ὅτι εὐρίσκεται μακρὰν τῆς Τροίας καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὅτι ἐξωτερικὴ ὁμοιό-

1. Τοῦτο ἐπαληθεύεται πράγματι κατὰ τὴν συνάντησιν Ἑλένης καὶ Μενελάου (στίχ. 565 - 594). Ὁ Ἀτρεΐδης ἀπιστῶν εἰς τοὺς λόγους τῆς ἀποχωρεῖ.

τῆς δὲν σημαίνει ταυτότητα προσώπων. Καὶ ὁ Μενέλαος ἀργότερον (στίχ. 548 ἐξ.) θὰ μείνῃ πρὸς στιγμὴν ἀναυδος ἐπὶ τῇ θεᾷ τῆς οἰκείας μορφῆς :

*δέμας δείξασα σὸν
ἐκπληξιν ἡμῖν ἀφασίαν τε προστίθης.*

Φοβεῖται ὅτι ὑφίσταται τὰς μαγγανείας τῆς Ἑκάτης (στίχ. 569), ὅστερα ὁμως ἀνακτῶν τὴν αἴσθησιν τῆς «πραγματικότητος» ἐγκαταλείπει τὴν παράδοξον Ἑλληνίδα εἰς τὴν ἀπελπισίαν τῆς (στίχ. 589 ἐξ.).

Τρίτην μαρτυρίαν ἀμέσου ἀναγνωρίσεως τῆς Ἑλένης προσφέρει ὁ ἄγγελος (στίχ. 616 ἐξ.), ὅταν αὐτομάτως ταυτίξῃ τὴν ἐκ τοῦ σπηλαίου εἰς τοὺς αἰθέρας ἀναληφθεῖσαν μορφήν πρὸς τὴν ἐπὶ σκηνῆς παρούσαν Τυνδαρίδα.

Ἡ μετὰ τοῦ Τεύκρου διαλογικὴ συζήτησις (στίχ. 81 ἐξ.) ἐκσυγχρονίζει τὰς γνώσεις τῆς Ἑλένης περὶ τῶν συμβάντων τοῦ Ἰλίου, τοῦ θανάτου ἐπιφανῶν Ἀχαιῶν, τῆς ἀλώσεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ καθολικοῦ μίσους τῶν ἐμπολέμων ἐναντίον τῆς.

Ἡ διπλῇ¹ ἀπόπειρα τῆς ἡρώιδος νὰ ὑπονομεύσῃ τὸν θετικισμὸν τοῦ Τεύκρου διὰ τῆς ὑπονοίας ὅτι ἡ δῆθεν αὐτοψία του ἦτο, ἴσως, *δόκησις ἐκ θεῶν* δὲν ἐτελεσφόρησεν. Παρὰ τὴν ἀποτυχίαν ὁμως σπεύδει νὰ μάθῃ τὴν συνέχειαν τῆς ἀπατηλῆς ἱστορίας (στίχ. 123) :

ἤδη δ' ἐν οἴκοις σὸν δάμαρτι Μενέλεως;

Μὲ τὴν εἰδῆσιν ὅτι ὁ βασιλεὺς δὲν ἔφθασεν εἰς τὸ Ἄργος οὔτε εἰς τὴν Σπάρτην ἐπιφώνημα ὀδύνης ἐκφεύγει ἀπὸ τὰ χεῖλη τῆς (στίχ. 125) :

αἰαῖ· κακὸν τόδ' εἶπας — οἷς κακὸν λέγεις.

Ὅταν δὲ ὁ Τεῦκρος διευκρινίξῃ ὅτι κατὰ κοινὴν ἐκδοχὴν ἡ ἀφάνεια τοῦ Μενελάου ὑποδηλοῖ τὸν θάνατον αὐτοῦ, ἡ Ἑλένη ἐκπαῖ κατ' ἰδίαν εἰς τὸ *ἀπωλόμεσθα* (στίχ. 133). Ὅσπινδ' ὅποτε συμπάθειαν καὶ ἂν ἐκφράξῃ τὸ ρῆμα τοῦτο εἰς τὴν μοῖραν τοῦ συντρόφου τῆς ἀπαραγνώριστος εἶναι ἡ στενὴ σχέσις του πρὸς τὸ πρόσωπον καὶ τὸ μέλλον τῆς Ἑλένης, διότι διὰ τῆς τελευτῆς τοῦ Μενελάου ἐκμηδενίζεται ἡ προϋπόθεσις διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῆς εἰς τὴν Σπάρτην (πβ. στίχ. 58). Ἡ ἀγωνία περὶ τοῦ «τί θ' ἀπογίνῃ τώρα» ἐξηγεῖ, κατ' ἐμέ, πληρέστατα τὴν περαιτέρω πορείαν τῆς στιχομυθίας μὲ τὸν Τεῦκρον : ἐχάθη ὁ σύζυγος — ἄλλ' ἴσως κάποιος συγγενὴς θὰ προσέφερε τὴν προστασίαν του πληροφορούμενος ἐγκαίρως περὶ τῆς ἀληθείας.

Ἀσφαλῶς τὸν ρόλον τοῦ προστάτου δὲν ἀνέμενεν ἀπὸ τὴν θυγατέρα

1. Στίχ. 119 καὶ 121.

της Ἑρμιόνην, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀφήσει σχεδὸν νήπιον. Διὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀποφεύγει νὰ ἐρωτήσῃ περὶ αὐτῆς καὶ ὄχι διὰ νὰ μὴ προδοθῇ, ὅπως νομίζει ὁ *K a n n i c h t*¹, οὔτε διὰ νὰ προβληθοῦν εἰδικῶς τὰ θύματα τῆς ἀνυποληψίας της — διότι καὶ διὰ τὴν ἀγαμίαν καὶ τὸν μαρασμὸν τῆς κόρης της ἐξ ἴσου εὐθύνεται, ὅπως αὐτὴ ὁμολογεῖ ἐν στίχ. 282 - 3.

Ζητεῖ λοιπὸν εἰδήσεις περὶ τῆς μητρὸς της καὶ μόλις πληροφορηθῇ τὸν ἀπαγχονισμόν της — διὰ τὸν ὁποῖον μάλιστα ὁ κόσμος κατηγορεῖ τὴν Ἑλένην — χωρὶς χρονοτριβὴν ἢ ψυχικὴν ἀντίδρασιν ἀπευθύνει νέαν ἐρώτησιν περὶ τῶν Διδύμων ἀδελφῶν — ἐν τῇ ἀπογνώσει της διὰ τὸ μέλλον ἀναζητεῖ ὁ,τιδήποτε στήριγμα.

Ἡ διφορούμενη ἀπάντησις τοῦ Τεύκρου (*τεθναῖσι καὶ οὐ τεθναῖσι*, στίχ. 138) εἶναι ἀνεπαρκὴς καὶ ἀνίσχυρος νὰ συγκρατήσῃ τὴν κραυγὴν της (στίχ. 139) :

ὦ τάλαν' ἐγὼ κακῶν.

Ἐὰν ἡ ὥς ἄνω ἐπιχειρηθεῖσα ψυχολογικὴ σκιαγραφία τῆς συνομιλίας μὲ τὸν Τεύκρον προσεγγίξῃ πρὸς τὰς ἀρχικὰς προθέσεις τοῦ δραματοουργοῦ, δὲν δικαιολογοῦμεν τὴν ὑπαρξίν τοῦ χάσματος, τὸ ὁποῖον ἐπενόησεν ὁ *Henri Grégoire* μετὰ τὸν στίχ. 136 προϋποθέτων ἄνευ τεκμηρίων ὅτι ἡ Ἑλένη *«devait se lamenter sur le sort de sa mère et s'informer du sort de sa fille Hermione»*².

Ὅταν ὁ Τεύκρος παρορμώμενος ὑπὸ τῆς Ἑλένης φεύγῃ ἐν σπουδῇ, χωρὶς νὰ πραγματώσῃ τὸν σκοπὸν τῆς εἰς Φάρον ἀποβάσεως, διὰ τὴν ἡρώϊδα ἔχει πλέον ἀποκλεισθῇ ὁ δρόμος πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

Τὴν περὶ πνιγμοῦ τοῦ Μενελάου διάδοσιν ἐκλαμβάνει ὡς ἀναμφισβήτητον γεγονός. Ἐπὶ πλέον μανθάνει ὅτι στιγματίζεται ὡς ἠθικὴ αὐτουργός τῆς αὐτοκτονίας τῆς μητρὸς καὶ τῶν δύο ἀδελφῶν της — ἔστω καὶ ἂν ἡ δευτέρα ἐμνημονεύθῃ πάλιν ὑπὸ τοῦ Τεύκρου ὡς διαζευκτικὴ ἐκδοχή : ὁ Εὐριπίδης ἀψηφὼν τὴν μυθικὴν παράδοσιν καὶ ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς λαϊκῆς φημολογίας ἐμφανίζει ὡς αὐτόχειρας τὴν Λήδαν καὶ τοὺς Διοσκοῦρους, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀναγκαίαν συμπύκνωσιν εἰς τὴν προσωπικότητα τοῦ Μενελάου ὡς μοναδικοῦ σωτῆρος. Ἐὰν ἄφηνεν ἀμυδράς ἀκτῖνας βοηθείας ἄλλοθεν προσδοκωμένης, θὰ ἐχαλάρωνε τὴν δραματικὴν ἔντασιν καὶ θὰ διεκόβευε τὴν τραγικότητα τοῦ ἔργου του.

Τὰ συναισθήματα τῆς ἡρώιδος, τὰ ὁποῖα κατεπνίγοντο κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ διαλόγου, τώρα πλέον εἰς τὴν ἐρημίαν τοῦ σκηνικοῦ τοπίου ἀπο-

1. Ἐνθ' ἀν., II, σελ. 54 («die Frage nach Hermione hätte Hel. demaskieren können»).

2. Euripide V (*Hélène - Les Phéniciennes*), Paris 1961 [Budé], σελ. 55, ὑποσ. 1· πβ. τοῦ αὐτοῦ ἐν *Mélanges Navarre*, Toulouse 1935, σελ. 237 - 240.

δεσμεύονται διὰ τοῦ κομποῦ (στίχ. 164 - 178), αἱ οἰμωγαὶ τοῦ ὁποίου προκαλοῦν τὴν εἴσοδον τοῦ γυναικείου χοροῦ. Διὰ τῶν ἀμοιβαίων (στίχ. 179 ἐξ.) τῆς ἀνορθοδόξου ταύτης παρόδου ὁλοκληρώνεται ἡ ζοφερά εἰκὼν τοῦ παρόντος καὶ τοῦ μέλλοντος τῆς ἡρώιδος.

Ἡ Ἑλένη ἐνημερώνει τὰς Ἑλληνίδας αἰχμαλώτους περὶ τῆς διελεύσεως τοῦ Τεύκρου, αἱ εἰδήσεις τοῦ ὁποίου ἤνοιξαν εἰς αὐτὴν νέας πηγὰς δακρύων διότι ἐξ αἰτίας τῆς :

- α) τὸ Ἴλιον κατεσκάφη καὶ πυρπολεῖται (δι' ἐμὲ τὰν πολυκτόνον, | δι' ἐμὸν ὄνομα πολυκτόνον, στίχ. 198 - 9)
- β) ἡ Λήδα ἔλαβε τὸν δι' ἀγχόνης θάνατον (αἰσχύναναι ἐμας ὑπ' ἀλγέων, στίχ. 201 - 2),
- γ) ὁ πολυπλάνητος Μενέλαος ἐχάθη κατὰ τὸν διάπλουν τοῦ πελάγους (ὁλόμενος οἴχεται, στίχ. 204)
- καὶ δ) τὸ ἀγλαῖσμα τῆς Σπάρτης, ὁ Κάστωρ καὶ ὁ Πολυδεύκης, ἐξαφανισθέντες ἔπαυσαν νὰ τιμοῦν τὰ γυμναστήρια τοῦ Εὐρώτα (στίχ. 208 - 11).

Ὁ χορὸς εἰς τὴν ἀντιστροφὴν ἀντιχῶν τοὺς θρήνους τῆς ἀνάγεται εἰς τὴν ρίζαν τοῦ *δυσαίωνος* βίου τῆς Ἑλένης (εἰς τὴν ἀλλόκοτον σύλληψιν αὐτῆς), ἀναλαμβάνων δὲ τὰ θέματα τῆς αὐτοκτονίας τῆς μητρὸς καὶ τοῦ ἀφανισμοῦ τῶν ἀδελφῶν καὶ τοῦ συζύγου τῆς διεκτραγωδεῖ τὴν ἐξορίαν τῆς καὶ τὴν καθολικὴν κατακραυγὴν, ἡ ὁποία τὴν σπιλῶνει παραδίδουσα — Ἑλληνίδα δέσποιναν αὐτὴν — εἰς τὸ κρεββάτι ἐνὸς βαρβάρου¹. Ἐν κατακλείδι προβλέπει ὅτι οὐδέποτε πλέον² ἡ ἐξόριστος θὰ χαροποιήσῃ τὸν οἶκον τῆς Σπάρτης διὰ τῆς παρουσίας τῆς οὔτε θὰ προσφέρῃ τὴν νενομισμένην λατρείαν εἰς τὴν Χαλκίοικον.

Διὰ τῆς ἀκολουθοῦσης ἐπωδοῦ (229 - 251) ἡ Ἑλένη κακίζει τὸν ἄγνωστον ὑλοτόμον ὥς ὑπεύθυνον τῆς ναυπηγήσεως τοῦ μοιραίου σκάφους. Τὸν πλοῦν τοῦ Πάριδος κατηύθυνεν ἡ Ἀφροδίτη, ἀλλ' ὁ Ἑρμῆς ἐγκαίρως καὶ κατ' ἐντολὴν τῆς Ἥρας³ ἀφῆρπασε τὴν Τυνδαρίδα ἐκ τοῦ πατρίου

1. Στίχ. 224 - 5 :

βάσις, ἃ σε βαρβάρουσι,
πότνια, παραδίδωσι λέχεσιν.

2. Τὸ δυσαίωμα τοῦτο συμπέρασμα προκύπτει ἀναποφεύκτως ἐκ τῆς ἀπωλείας τοῦ Ἀτρείδου (πβ. Kannicht, ἐνθ' ἂν., II, σελ. 78 : «... deutlich wird, in welchem Sinn die Nachricht vom Tod des Menelaos die schlimmste von allen ist (225 - 8) : er hat realisiert, daß nun auch Hel. nie wieder nach Sparta zurückkehren wird»). Ἡ κατὰ παράταξιν σύνταξις τῆς ᾠδῆς δὲν ἀποκρύπτει τὴν αἰτιώδη συνάρτησιν τῶν δύο προτάσεων (226 - 9) : ὁ δὲ σὺς... λέλοιπε βίον, οὐδ' ἐπὶ ποτ' ἔτι... ὀλβίεις.

3. Ἑλ. 241 ἐξ. : Ἥρα τὸν ὠκύποιν | ἔπεμψε. Τοῦτο ἀντιφάσκει πρὸς τὴν ἐν στίχ. 45 - 6 περιγραφὴν, καθ' ἣν ἡ ἀπαγωγὴ ὠφείλετο εἰς μέριμναν τοῦ Διὸς (οὐ γὰρ ἡμέλησέ μου Ζεύς).

ἐδάφους, καθ' ἣν στιγμὴν αὕτη ἀμέριμνος ἐπλεκε λατρευτικὸν στέφανον διὰ τὴν Ἀθηνᾶν.

Μετὰ τὴν περὶ ἐγκαρτερήσεως συμβατικὴν παραίνεσιν τῶν γυναικῶν τοῦ χοροῦ ἡ Ἑλένη ἀπαγγέλλει μακροσκελῆ *οῃσιν* (στίχ. 255 - 305), ἐν τῇ ὁποίᾳ τὰ παράφορα ξεσπάσματα τῶν λυρικῶν *ἀμοιβαίων* ἐκλογικεύονται τῶρα καὶ οἱ στοχασμοὶ τῆς ταξινομοῦνται εἰς νηφάλιον ἱαμβικὸν λόγον.

Θεωρεῖ τὴν ὑπόστασιν τῆς παραδοξότητα (*τέρας*), ὅχι βεβαίως διότι ἐλοχεύθη δῆθεν ἀπὸ τὸ κέλυφος ὧο¹ ἀλλὰ διότι αἱ ἀντινομίαι καὶ τὰ δεινὰ, τὰ ὁποῖα τῆς ἐπεσώρευσαν τὸ περιώνυμον κάλλος καὶ τὰ βουλευµατα τῆς Ἥρας, κρίνονται ἀφύσικα δι' ἀνθρωπίνην ὑπαρξιν (*ἀνθρώποις τέρας*, στίχ. 256).

Ἀκολουθῶς, καὶ εἰς ἀπάντησιν τῆς συμβουλῆς τῶν γυναικῶν, δέχεται ὡς δυνατὴν τὴν ἐγκαρτέρησιν, ἐφ' ὅσον βεβαίως τὸ ἄτομον ὑφίσταται μεμονωµένον πλῆγµα. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅµως τῆς Ἑλένης δὲν ὑπάρχει τοιαύτη τύχη :

ἡμεῖς δὲ πολλαῖς συμφοραῖς ἐγκείμεθα

(στίχ. 269).

Καὶ πρὸς ἀπόδειξιν τούτου ἀριθµεῖ τὰς ἄλλεπαλλήλους συμφορὰς καὶ τὰς ἀγχώρεις περιστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπεστέρησαν τὸν βίον τῆς παντὸς νοήματος καὶ σκοποῦ διότι :

- α) Ἀπέκτησεν αἰσχροὺς ὑπόληψιν, ἐνῶ εἶναι ἠθικῶς ἄψογος (στίχ. 270 - 2).
- β) Οἱ θεοὶ τὴν ἀπέσπασαν ἀπὸ τὸ πατριον ἔδαφος καὶ τὴν καθήλωσαν εἰς βάρβαρον χώραν, ὅπου αὕτη — *ἐλευθέρων* ἄπο Ἑλληνίδς — κατέστη ἔρμαιον τῆς αὐταρχικότητος ἐνὸς μονάρχου (στίχ. 273 - 6).

1. Ἡ Dale (Euripides Helen, ἐνθ' ἄν., σελ. 83) ἐπιχειρεῖ νὰ ὑποστηρίξη τὴν γνησιότητα τῶν στίχ. 257 - 9 διὰ τοῦ συμβιβασμοῦ τῶν δύο ἀπόψεων περὶ τοῦ ὅρου *τέρας* : α) τῆς «τερατογονίας» καὶ β) τῆς συναφοῦς πρὸς τὸν καθόλου βίον τῆς ἡρώιδος (στίχ. 260 - 1). Ἡ ἐναντία ἐπιχειρηματολογία τοῦ Kannicht (ἐνθ' ἄν., σελ. 88 - 9) εἶναι ἰσχυροτέρα· ἐν τούτοις τὸ κυριώτερον ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐρµηνείαν τῆς Dale εἶναι, κατ' ἐµέ, ἡ ἀπουσία συνδέσµου συμπλέκοντος τὰς δύο διὰ τοῦ *γάρ* εἰσαγοµένας ἐπεξηγήσεις ἐν στίχ. 257 καὶ 260. Ἀντιρρήσεις ἐπίσης ἐγείρει ὁ ἰσχυρισµὸς τοῦ Grégoire (Euripide V, ἐνθ' ἄν., σελ. 60 ὑποσ. 1), καθ' ὃν «c'est Euripide qui, pour la première fois, parle de l'œuf de Léda dans trois pièces, de 412 à 406 : *Helène*, vv. 17 - 21, 214, 257, 1144; *Oreste* 1387; *Iphigénie à Aulis* 974» (sic, ἀντὶ 793 - 6). Κατ' ἀκρίβειαν µόνον εἰς τὸ παρὸν — καὶ νοθευόµενον ἄλλωστε — χωρίον τῆς Ἑλένης (στίχ. 257 - 9), ἀπαντᾶται ἡ περὶ τοῦ ὧο τῆς Λήδας µαρτυρία· εἰς τὰ λοιπὰ περιγράφεται ἡ µονοµερὴς µεταµόρφωσις τοῦ Διὸς εἰς κύκνον καταδιωκόµενον ὑπὸ τοῦ ἀετοῦ καὶ πανούργως καταφεύγοντα εἰς τὴν Λήδαν διὰ νὰ «ἐκπράξη δόλιον εὐνήν» — ἐξ ἧς προήλθεν ἡ Ἑλένη.

- γ) Ἡ μοναδικὴ ἄγκυρα ¹, ἡ ὁποία τὴν ἡσφάλισεν εἰς τοὺς κλυδωνισμοὺς τῆς μοίρας — τ.ἔ. ἡ προσδοκία ὅτι κάποτε ἀφικνούμενος ὁ Μενέλαος θὰ τὴν λυτρώσῃ — ἔχει πλέον καταποντισθῇ μαζί του (στίχ. 277 - 9).
- δ) Ἡ Λήδα, αἰσχυνομένη διὰ τὴν κόρην τῆς, ἔσπευσε πρὸς ἐκούσιον τέλος, ἀλλ' ἡ αἰτία τούτου βαρύνει τὴν Ἑλένην, ἀδιάφορον ἂν δὲν εὐθύνεται πράγματι διὰ τὴν κακοφημίαν καὶ τὰς ὀλεθρίας ἐπιπτώσεις τῆς (στίχ. 280 - 1).
- ε) Ἀκούσιον θῦμά τῆς εἶναι ἡ Ἑρμιόνη — τὸ καμάρι τῆς μητέρας καὶ τὸ σέμνωμα τῶν ἀνακτόρων (στίχ. 282) — ἡ ὁποία δὲν εὕρισκε νυμφίον ἀλλ' ἀνάνδρος πολὺ ἀρθεγενεύεται (στίχ. 282 - 3).
- ς) Ἐξ αἰτίας τῆς δυσωνύμου ἀδελφῆς τῶν ἀπωλέστησαν καὶ οἱ Διόσκουροι (στίχ. 284 - 5).

Ὁ μακρὸς κατάλογος τῶν δεινῶν διαφοροποιεῖ τὴν Ἑλένην ἀπὸ τοὺς ἄλλους θνητοὺς, αἱ δοκιμασίαι τῶν ὁποίων εἶναι κατὰ κανόνα μερικαὶ καὶ δυνατόν νὰ ὑπερνικῶνται διὰ τῆς ὑπομονῆς. Ἡ πολὺπλευρος ὁμῶς δυστυχία ἔχει τῶντι νεκρώσει τὴν Ἑλένην :

τοῖς πράγμασιν τέθηγκα, τοῖς δ' ἔργοισιν οὖ
(στίχ. 286).

Μία — ἔστω ἀπίθανος — μεταβολὴ θὰ ἠδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ τὴν παραμονὴν τῆς εἰς τὸν κόσμον τῶν ζώντων : τὸ ἐνδεχόμενον ἀπροσδοκίτου ἐπιστροφῆς καὶ παραμονῆς τῆς εἰς τὴν πατρίδα. Ἀλλὰ τοῦτο ἔχει τελεσιδικῶς ἀποκλεισθῇ διὰ τῆς ἀπωλείας τοῦ Μενελάου.

Τὸ πλῆγμα ἔρχεται ὡς ἐπιστέγασμα καὶ κορύφωσις τῶν προηγουμένων συμφορῶν :

*τὸ δ' ἔσχατον τοῦτ'· εἰ μόλοιμεν ἐς πάτραν,
κλήθροισι ἂν εἰργοίμεσθα — τὴν ὑπ' Ἰλίου
δοκοῦντες Ἑλένην Μενέλεώ μ' ἐλθεῖν μέτα*
(στίχ. 287 - 9).

Ὁ εἰρμὸς τῶν σκέψεων τῆς ἡρώιδος, ὡς ἐξετέθη ἀνωτέρω, ἀποδεικνύει τὴν ἀναγκαιότητα καὶ τὸ κύρος τῶν στίχ. 287 - 92· κατ' ἀκολουθίαν οὗτοι

1. Ἐπισφαλῆς καθ' ἑαυτήν, ὅπως ἐπανελάμβανεν ἡ λαϊκὴ σοφία τῶν ἀρχαίων, πβ. Εὐριπ. ἀπ. 774 Nauck² = *Φαέθων* στίχ. 124 (βλ. James Diggle, Euripides Phacethon, Cambridge 1970, σελ. 60 καὶ 123 - 4) :

ναῦν τοι μί' ἄγκυρα σὺδαμῶς (οὐχ ὁμῶς Badham) σφάζειν φιλεῖ

καὶ Ἡρώδαν 1(Προκυκλ.) 41 - 2 :

νηὺς μῆς ἐπ' ἀγκύρης | οὐκ ἀσφαλῆς ὁρμεῦσα.

δὲν εἶναι «ἀδεξία παρεμβολή»¹ νεωτέρου νοθευτοῦ, ἀλλ' ἡ ἀπαραίτητος *δεῖνωσις* τῶν παραταχθέντων ἐπιχειρημάτων. Ἐὰν ἀθετηθοῦν, ὁ στίχ. 286 δὲν δύναται νὰ συναφθῇ «smoothly» μὲ τὸν 293, ὅπως ἐνόμιζεν ἡ Dale. Τοῦναντίον ἡχεῖ ὡς ἄτοπος ἡ ἀπεγνωσμένη ἐρώτησις (στίχ. 293) *τί δὴτ' ἔτι ζῶ; τίν' ὑπολείπομαι τύχῃ;* ὅταν εἰς τὴν διάνοιαν τῶν θεατῶν αἰωρῇται ἡ ἀπορία διὰ τίνα λόγον ἡ Ἑλένη παρεσιώπησε τὴν πιθανότητα ἐπανάδου της εἰς τὴν Σπάρτην — ἐστερημένης, ἔστω, τοῦ συζύγου καὶ τῶν συγγενῶν της. Ἐὰν ὅμως τοιαύτη λύτρωσις ἐξέλιπε διὰ παντὸς ποῖον τὸ ὄφελος νὰ ζῇ;²

Ἀλλὰ πλὴν τῶν ἐσωτερικῶν τούτων ἐνδείξεων ὑπάρχουν, νομίζω, ἰσχυρὰ ὑφολογικὰ τεκμήρια, τὰ ὅποια συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς γνησιότητος τῶν στίχων :

Ἡ ἀπαρίθμησις τῶν ἀτυχιῶν παρ' Εὐριπίδῃ βαίνει συνήθως κατ' ἀνιούσαν κλίμακα καὶ τερματίζεται εἰς τὸ *λοίσθιον* ἢ τὸ *ἔσχατον*, τ.ἔ. τὸ κατὰ βαθμὸν ὕψιστον (summum) ἢ τὸ χείριστον τῶν κακῶν. Περί τῆς ὀπτικής μεταφορᾶς, ἣτις ἴσως ἔλκει τὴν καταγωγὴν ἐκ τοῦ Αἰσχύλου³, διδάσκουν κατ' ἐξοχὴν α) οἱ στίχοι ἐκ τοῦ *Ἡρακλέους*, ὅπου ὁ τραγικός ἦρως ἐπισκοπήσας τοὺς ἄθλους καὶ τοὺς πόνους τῆς ζωῆς του, ἡ ὁποία ἐθεμελιώθη ἐπὶ κακῆς κρηπίδος, ἐπιφέρει ὡς *θρυγκὼν* τοῦ θλιβεροῦ οἰκοδομήματος⁴ τὴν πρόσφατον παιδοκτονίαν :

*τὸν λοίσθιον δὲ τόνδ' ἔτλην τάλας πόνον,
παιδοκτονήσας δῶμα θρυγκῶσαι κακοῖς*⁵

(Ἡρακλ. 1279 - 80),

καὶ β) τὸ χωρίον ἐκ τῶν *Τρωάδων*, ἐν ᾧ ἡ ἀπαγωγή τῆς Ἑκάβης ὡς δούλης εἰς τὴν Ἑλλάδα χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῆς ἐκπτώτου καὶ γηραιᾶς βασιλείας :

1. Dale, Euripides Helen, ἐνθ' ἄν., σελ. 86.

2. Κατὰ τὸν Zuntz (On Euripides' Helena : Theology and Irony, Entretiens sur l'Antiquité Classique VI, Euripide, Vandoeuvres - Genève, 1958, σελ. 222) ἡ Ἑλένη «λησμονεῖ τὴν θετικὴν ὑπόσχεσιν» τοῦ Ἑρμοῦ, τὴν ὁποίαν αὐτὴ ἐμνημόνευσεν ἐν στίχ. 56 - 8. Ἀλλ' ἦδη ἀνωτέρω ἐτονίσθη (σελ. 238) ἡ σημασία τῆς συντακτικῆς ἀνωμαλίας, τὴν ὁποίαν ἐπιφέρει ὁ μετοχ. τύπος *γνόντος*. Ἡ προφητεία θὰ πραγματοποιῇ, ἐὰν πληρωθῶν αἱ δύο προϋποθέσεις. Καὶ ἡ Θεονόη ἀργότερον (στίχ. 998) προσφέρει τὴν ἐπικουρίαν της συντασσομένη μὲ τὴν Ἥραν, ἀλλὰ τὸ δρᾶμα δὲν τελειώνει αἰσιῶς, προτοῦ ἐκπληρωθῶν οἱ θεθέντες ὅροι.

3. Ἀγαμ. 1283 : *κάτεισιν ἄτας τάσδε θρυγκῶσων φίλοις*. Βλ. σχετικῶς Eduard Fraenkel, Aeschylus Agamemnon, vol. III, Oxford 1962, σελ. 596 - 7.

4. Πβ. Wilamowitz - Moellendorf, Euripides Herakles², I, Berlin 1895, σελ. 265.

5. Ὁ παραλληλισμὸς πρὸς τὸ συζητούμενον χωρίον ἐκ τῆς *Ἑλένης* ἐνισχύεται καὶ ἀλλαχόθεν : μετὰ τὴν περιγραφὴν τῶν ἀμυχάνων περιστάσεων ὁ Ἡρακλῆς — ὅπως ἡ Ἑλένη — διερωτᾷται (στίχ. 1301 - 2) : *τί δὴτά με ζῆν δεῖ;*

τὸ λοῖσθιον δέ, θριγκὸς ἀθλίων κακῶν

(στίχ. 489).

Καὶ ἄλλοι τραγικοὶ στίχοι, εἰδικώτερον δὲ τοῦ Εὐριπίδου, δεικνύουν πόσον ἡ συγχὴ ἐναλλαγὴ τῶν οὐδετέρων ἔσχατον - λοῖσθιον συνετέλεσεν, ὥστε βαθμιαίως ἡ ἔννοια τῆς ἐντάσεως ἢ τῆς βαθμολογικῆς ὑπεροχῆς νὰ ὑποκαταστήσῃ, ἢ τουλάχιστον νὰ συμπίεσῃ, τὴν χρονικὴν :

τὸ δ' ἔσχατον δὴ τοῦτο θανμαστὸν βροτοῖς
τυραννίς, οὐχ εὖροις ἂν ἀθλιώτερον

(ἀπ. 605, 1 - 2 N a u c k²) (Πελιάδες).

ἐν δὲ τὸ πάντων λοῖσθιον¹ ἤδη
πᾶσιν κατερῶ θνητοῖσι κακὸν

(Μήδ. 1105 - 6).

τοῦτο δὴ τὸ λοῖσθιον
καὶ τέρμα πάντων τῶν ἐμῶν ἤδη κακῶν·
ἔξειμι πατρίδος...

(Ἑκάβ. 1272 - 4).

τὸ λοῖσθιον δέ, πῆμα πῆματος πλέον,
ἐξειργάσαντο δεῖν· ἐμῶν γὰρ ὁμμάτων...

(αὐτόθι 1168 - 9).

καὶ τῶνδ' ἀπάντων ἔσχατον πείσῃ κακόν·
ἀμήτορ', ἀναρίθμητον, ἐκ δούλης τινός...

(Ἴων 836 - 8).

Καὶ εἰς τὴν Ἑλένην πάλιν ὁ Μενέλαος μεμφόμενος τὰ δεινὰ του, διὰ τὰ ὅποια καταρᾶται τὸν γενάρχην του Πέλοπα ἐπιζήσαντα τοῦ διαμελισμοῦ του, ἐπεισάγει ὡς ἀποκορύφωμα τούτων τὸν ἐκπεσμόν του εἰς ἀλήτην ἐξαιτούμενον τὸν ἐπιούσιον παρὰ ξένων μοναρχῶν :

κακῶν μὲν ἡμῖν ἔσχατον τοῖς ἀθλοῖς,
ἄλλους τυράννους αὐτὸν ὄντα βασιλέα
βίον προσαιτεῖν

(στίχ. 510 - 2).

Διὰ νὰ ἐπανεέλθωμεν εἰς τὸν συλλογισμόν τῆς ἡρώϊδος — ἐφόσον πᾶσα διέξοδος ἔχει ὁλοσχερῶς ἀποφραχθῇ, δὲν ὑπολείπεται ἄλλο τίποτε ἀπὸ τὴν

1. Πβ. D. Page (Euripides Medea, Oxford 1964, σελ. 152 : «λοῖσθιον last i.e. worst, a sense not recognized by L & S²», καὶ Ern. Valgiglio (Euripide Medea, Torino (ἄνευ χρονολ.), σελ. 183 : «Ma c'è qualcosa di peggio (λοῖσθιον = l'ultimo, cioè più grave»).

αυτοπροαίρετον θυσίαν τῆς ζωῆς. Τότε πλέον (καὶ ὄχι μετὰ τὸν στίχ. 286 κατὰ τὴν Dale) ἔρχεται εἰς τὰ χεῖλη ἀναπόφευκτος ἡ ἐρώτησις : τί δῆτ' ἔτι ζῶ, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ ἀπόκρισις διατυπῶνται θετικῶς καὶ ἀρνητικῶς :

θανεῖν κράτιστον· πῶς θάνοιμ' ἂν οὐ καλῶς;¹

(στίχ. 298).

Διὰ τῶν ἀνωτέρω ἐδηλώθη ἐπαρκῶς ἡ ἀλληλεξάρτησις μεταξὺ τῶν στίχ. 287 - 92 καὶ τῶν συμφραζομένων. Ἡ στενὴ συνάφεια τούτων εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος ὁδηγὸς διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ διστίχου καὶ πιθανὴν ἐξομάλυνσιν τῶν δυσχερειῶν.

Γνησίους πρέπει κατ' ἀρχὴν νὰ θεωρήσωμεν τοὺς γραμματικοὺς τύπους τῆς χειρογράφου παραδόσεως *μόλοιμεν* (στίχ. 287) καὶ *εἰργοίμεσθα* (στίχ. 288), ὑποκείμενον τῶν ὁποίων νοεῖται ἡ Ἑλένη. Διόρθωσις τοῦ πρώτου εἰς *μόλοιμι* θὰ προεκάλει — πλὴν ἄλλων συνεπειῶν — ἀνεπίτρεπτον χασμωδίαν πρὸ τοῦ ἀκολουθοῦντος ἐς. Ἐξ ἄλλου ὁ ποιητικὸς πληθυντικὸς εἶναι συνήθης εἰς τοὺς τραγικοὺς, πολὺ δὲ περισσότερον εἰς τὸν Εὐριπίδην καὶ δὴ καὶ εἰς τὸ ἐρευνώμενον δράμα. Εἰς τὴν παροῦσαν «ρῆσιν» τῆς Ἑλένης συγκειμένην ἐκ 51 στίχων (οἱ ὅποιοι ἀνεπιφυλάκτως δέον νὰ μειωθοῦν εἰς 44 γνησίους²) περιέχονται τοῦλάχιστον τρεῖς ἀναμφισβήτητοι περιπτώσεις χρήσεως ποιητικοῦ πληθυντικοῦ εἰς πρῶτον πρόσωπον : ἡμεῖς... *ἐγκείμεθα* (στίχ. 269), *ἤλθομεν* (στίχ. 303), *ἡμᾶς* (στίχ. 305). Εἰς ταύτας πρέπει νὰ προστεθοῦν ἕτεραι δύο : *ἀνεγνώσθημεν*³ (στίχ. 290) καὶ *ἐλθόντες*⁴ (στίχ. 291).

Πέντε παραδείγματα ποιητικοῦ πληθυντικοῦ, καὶ μάλιστα ἐγγὺς τοῦ *μόλοιμεν*, δὲν ἐπιτρέπουν τὴν μετατροπὴν αὐτοῦ εἰς ἐνικόν, ἥτις ἄλλωστε οὐδεμίαν σκοπιμότητα ἐξυπηρετεῖ.

Περαιτέρω, καθ' ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς φράσεως *κλήθροισ* *ἂν εἰργοίμεσθα*, ἐπὶ μακρὸν οἱ φιλόλογοι τῆς Δύσεως ἐφρόνουν ὅτι ἡ Ἑλένη

1. Ἡ ἀθέτησις τῶν προδήλων ἐμβολίων στίχ. 299 - 302 δὲν συμπαρασύρει ἀναποτρέπτως καὶ τὸν 298, τὴν πλαστότητα τοῦ ὁποίου δῆθεν προδίδει τὸ «ἀνόητον περιεχόμενον» (Dale, ἐνθ' ἂν., σελ. 86). Οὕτε πάλιν τὸ ἀρνητικὸν οὐ κεῖται «in a very awkward position, after the verb and separated from πῶς», διότι — ἀπλούστατα — δὲν προσδιορίζει τὸ *θάνοιμι* ἀλλὰ τὸ ἐπίρρ. *καλῶς*, ἐν ᾧ συμπεκνύεται ὁλόκληρος ἀνεξάρτητος πρότασις : πῶς οὐ καλὸν ἂν εἴη θανεῖν; Διὰ τῆς ἀποφατικῆς ἐρωτήσεως ἰσχυροποιεῖται ἡ ἐκφρασις τοῦ συμπεράσματος *θανεῖν κράτιστον* (πβ. Kannicht, Euripides Helena, II, ἐνθ' ἂν., σελ. 98).

2. Διὰ τοῦ ὀβελισμοῦ τῶν στίχ. 257 - 9 καὶ 299 - 302.

3. Πβ. G. d. Hermann (Euripides Helena, Lipsiae 1837, σελ. 32) : «ἀνεγνώσθημεν de sola Helena a Spartanis agnoscenda dictum».

4. Πβ. Dale, ἐνθ' ἂν., σελ. 86 : «ἐλθόντες 'when I had come'... ἀνεγνώσθ. ἂν ἐς σύμβολα, 'I (we) could have put my (our) recognition'».

προεδίκαζεν ὡς βέβαιον τὸν ἐγκλεισμόν τῆς εἰς τὰς φυλακάς¹ τῆς Σπάρτης μόλις ἐνεφανίζετο, μὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι ἐπεχείρησε νὰ πλαστοπροσωπήσῃ² τὴν Τυνδαρίδα. Μὲ ἄλλας λέξεις, οἱ συμπολιταὶ τῆς δὲν θὰ ἐπίστευον εἰς τὰ μάτια³ των, ἀλλ' εἰς τὸν ὑποθετικὸν συλλογισμόν ὅτι, ἐὰν ὄντως ἦτο ἡ Ἑλένη, θὰ συνωδεύετο ὑπὸ τοῦ Μενέλαου⁴. Ἡ ἄποψις αὕτη ἐπανελήφθη καὶ προσφάτως⁵ παρὰ τὴν ἀπουσίαν δυνητικοῦ ἂν εἰς τὸ ἐλθεῖν. Ἀπεκλείετο ἡ πιθανότης νὰ γυρίσῃ μόνῃ τῆς ἡ Ἑλένη, ἐὰν κατὰ μοιραίαν ἀτυχίαν ὁ Μενέλαος ἀπέθνησκε καθ' ὁδόν;

Ἡ ἐρμηνεία τοῦ «κλήθροισ ἂν εἰργοίμεσθα» διὰ τοῦ «in carcerem coniceremur» ἀντικατεστάθη βαθμιαίως ὑπὸ τῶν νεωτέρων φιλολόγων διὰ τῆς ἐννοίας ἀπειργεῖν (= «θὰ μὲ ἀπέκλειον τῆς πόλεως, θὰ μοῦ ἐκλείον τὰς πύλας τῆς»⁶), ἥτις κυρίως ἐστηρίχθη ἐπὶ τοῦ εὐριπιδείου ἀποσπ. 362,20 τοῦς. . . πονηροὺς κλήθρον εἰργέτω στέγης. Ἐσχάτην τῶντι συμφορὰν θὰ ἐσήμαινε διὰ τὴν Ἑλένην ἡ διὰ βίου στέρησις τῆς πατρίδος (ἡ νοσταλγία τῆς ὁποίας διαπνέει ὅλην τὴν τραγωδίαν⁷) καὶ ὅχι ὁ ἐγκλεισμός εἰς εἰρ-κτὴν ἐντὸς τῶν σπαρτιατικῶν συνόρων.

Ἄφ' ἑτέρου ἡ ἐν τοῖς χειρογράφοις ἀπουσία δυνητικοῦ ἀπαρεμφάτου (ἂν. . . ἐλθεῖν) ἀποκλείει τὴν ἐκδοχὴν περὶ ἀπάτης ὡς αἰτίας τῆς ἀπελάσεως,

1. Ταυτόσημοι λατινικαὶ ἀποδόσεις: «carcere includeremur», «carcere coarcebi-mur», «in carcerem conici», «vinculis mandar» κ.ἄ.

2. «velut imposturam machinata», «tamquam fraudulentam et dolosam aliquam mulierem» κ.τ.τ.

3. Ὅπως λ.χ. ἐπίστευσεν ἀκαριαίως ὁ γέρον στρατιώτης τοῦ Ἀτρείδου καὶ θὰ ἐπίστευον μέχρι τέλους οἱ Τεύκρος καὶ Μενέλαος, ἐὰν ὁ τόπος δὲν ἠνάγκαζε τὴν λογι-κὴν νὰ διαψεύσῃ τὰ δεδομένα τῆς αὐτοψίας.

4. Ὁ Herwerden (Εὐριπίδου Ἑλένη, ἐνθ' ἂν., σελ. 14) ἐδοκίμασε («lusi») νὰ συμπληρώσῃ τὸ εἰκαζόμενον μετὰ τὸν στίχ. 286 χάσμα διὰ τῶν ἐξῆς:

σφαγὴν τίνουσai τάχα δὲ κἄν ψενδώνυμον
ἄστοί με φαῖεν, ὅλα τὴν ἐν Ἰλίῳ. . .

Ἡ Ἑλένη δηλονότι φυλακίζεται εἴτε α) πρὸς ἐκδίκησιν τοῦ ἐν τῷ πολέμῳ χυθέντος αἵματος εἴτε β) δι' ἀπόπειραν πλαστοπροσωπίας.

5. Βλ. *Italie, Aantekeningen bij Euripides* Helena, Groningen, 1949, σελ. 15.

6. Πβ. συνωνύμους φράσεις ἐν Ἑρακλεῖ 53 - 4:

ἐκ γὰρ ἐσφραγισμένοι | δόμων

καὶ αὐτόθι 330:

νῦν γὰρ ἐκκεκλήμεθα.

7. Ἡδὲ ὁ Τεύκρος τὴν καταρᾶται νὰ μὴ γυρίσῃ ἐπ' Εὐρώτα ῥοάς (στίχ. 162 - 3). Ὁ Μενέλαος ἐς πάτραν χρηζὼν μολεῖν στερεῖται τοιαύτης δωρεᾶς παρὰ τῶν θεῶν (στίχ. 402 - 7). Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀναγνώρισμou ἡ Ἑλένη δόδύρεται διότι καταδικάζεται εἰς ἰσόβιον ξενιτείαν: οὐδ' ἀφίξομαι | Ἑλλήνας οὐδὲ πατρίδα τὴν ἐμὴν ποτε (στίχ. 595 - 6), πβ. 881, 884.

ήτις συνεπάγεται τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐὰν ἡ Ἑλένη ἀπεδείκνυε τὴν ταυτότητά της ὁ λαὸς τῆς Σπάρτης θὰ τὴν ἐδέχετο πανηγυρικῶς. Τὸ ἐναντίον ὑπαγορεύει τὸ νόημα τοῦ δράματος: ἡ Ἑλένη κατέστη ὄνειδος τοῦ γυναικείου φύλου καὶ στόχος τῆς μνησικακίας Ἑλλήνων καὶ βαρβάρων¹. Εἰς τοῦτο βεβαίως εὐθύνονται ἡ πλήρης ἄγνοια τῶν θείων μηχανορραφῶν καὶ ὁ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀνυποψίαστος ταυτισμὸς τοῦ εἰδώλου μὲ τὸ πρωτότυπον. Εἰς τὸ *δοκοῦντες* (στίχ. 289) λοιπὸν ἀνευρίσκομεν τὸν διαλεκτικὸν πυρῆνα τῆς τραγωδίας², τ.ἔ. τὴν σύγχυσιν μεταξὺ τοῦ *δοκεῖν* καὶ τοῦ *εἶναι*.

Μετὰ τὸν ἀφανισμὸν τοῦ βασιλέως οἱ Σπαρτιάται θὰ ἐξεδικοῦντο τὴν Ἑλένην, ὡς πρωτεργάτιν τῶν ἱλιακῶν δεινῶν, ἀποκλείοντες εἰς αὐτὴν τὴν εἰσοδόν. Κατ' ἀκολουθίαν ὡς ὑποκείμενον τοῦ ἀπαρ. *ἐλθεῖν* πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν αἰτ. *τὴν ὑπ' Ἰλίῳ Ἑλένην*, ἐνθ' ἡ αἰτ. *μ'(ε)*, ἂν χρειάζεται νὰ διατηρηθῇ³, χρησιμεύει ὡς παράθεσις τοῦ ὑποκειμένου. Ἥτοι, «θὰ μὲ ἀπέκλειον τῆς πόλεως πιστεύοντες ὅτι ἔχουν ἐνώπιον αὐτῶν τὴν Ἑλένην τῆς Τροίας, τὴν ὁποίαν ταυτίζουν μετ' ἐμοῦ».

Δυνάμεθα ἤδη νὰ ἐντοπίσωμεν ἀκριβέστερον τὰς δυσχερείας τοῦ διστίχου α) εἰς τὴν παραδιδομένην γραφὴν *Μενέλεω* καὶ β) εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς προθέσεως *μέτα* καὶ τὴν ἀντίστοιχον σύνταξιν αὐτῆς, διότι ἀσφαλῶς οὐδὲν πρόσφορον νόημα προκύπτει ἐκ τῆς μετὰ γενικῆς συντάξεως τῆς *μετὰ* (τ.ἔ. *μετὰ Μενέλεω*⁴), ἐφόσον τὸ *ἐλθεῖν* δὲν παραδίδεται ὡς δυνητικόν⁵.

1. Ὁ ταλαίπωρος σύζυγος δὲν εἶναι ἀβρότερος, ὅταν ὁμιλῇ περὶ αὐτῆς (βλ. στίχ. 425 - 6: *γυναῖκα τὴν κακῶν πάντων ἐμοὶ | ἄρξασαν*) οὔτε ὁ στρατιώτης του, ὅταν «ἀντιλαμβάνεται» ὅτι τὸ τέκνον τῆς Λήδας ἀστειίζεται τῶρα εἰς βάρος των, ὡς ἐὰν δὲν ἤρκεσαν αἱ δυστυχίαι, τὰς ὁποίας ἐξ αἰτίας τῆς ὑπέστησαν εἰς τὴν Τροίαν (στίχ. 619 ἐξ.). Πβ. στ. 926 ἐξ. (*Ἑλένην γὰρ οὐδεὶς ὅστις οὐ στυγεῖ βροτῶν | ἢ κλῆζομαι καθ' Ἑλλάδα*...).

2. «This interplay of narrower and wider spheres of understanding which reveals error to be truth and truth, however firmly held on to, to be error», ὡς ἐπιγραμματικώτατα χαρακτηρίζει ὁ Zuntz (On Euripides' Helena, ἐνθ' ἂν., σελ. 223).

3. Ἡ ἀντωνυμία δὲν εἶναι ἀπολύτως ἀναγκαία, διότι καθίσταται αὐτονόητος ἡ ταῦτισις τοῦ ὑποκ. τοῦ *ἐλθεῖν* (τ.ἔ. *τῆς ὑπ' Ἰλίῳ Ἑλένης*) μετὰ τοῦ ὑποκ. *ἡμεῖς* τῶν προηγηθέντων *μόλοιμεν* καὶ *εἰργοίμεσθα* (= *μόλοιμι, εἰργοίμην*). Ἵσως λοιπὸν τὸ *μ(ε)* παρενεβλήθη χάριν σαφηνείας ὑπὸ τινος ἀναγνώστου καὶ σὺν τῷ χρόνῳ παρεισφῆσαν εἰς τὸν στίχον συνέβαλεν εἰς τὴν τελικὴν ἀπάλειψιν τοῦ τελικοῦ Ν ἐκ τινος ἀρχαιότερας γραφῆς ΜΕΝΕΛΕΩΝ.

4. Εὐκόλος θεραπεία ἐπιτυχάνεται βεβαίως, ἐὰν ἀψηφίσαντες τὴν χειρόγραφον παράδοσιν ἀντὶ τοῦ *μέτα* γράψωμεν εἴτε *ἄνευ* - *ἄτερ* (κατὰ Brunck) εἴτε *δίχα* κατὰ τὸν G. Zuntz (Three Conjectures in Euripides' Helena, The Class. Quart., 49 [1955], σελ. 69 - 70). Εἶναι ὁμως πολὺ ἀμφίβολον, ἐὰν ἡ παράταξις τῶν δύο κυρίων ὀνομάτων *Ἑλένην* καὶ *Μενέλεω* ἐγγύτατα τοῦ *ἐλθεῖν* ἐπιτρέπη τὴν λογικὴν ἀπομόνωσιν τῶν λέξεων *Μενέλεω* + *δίχα* χάριν προσδιορισμοῦ τῆς προτασσομένης μετοχῆς *δοκοῦντες*.

5. Παρὰ ταῦτα ὁ στίχος ἐθεωρήθη ἔχων καλῶς, πβ. S a m. M o r u s (Glasgae-

Οἱ ὑπήκοοι τοῦ Μενελάου, τὰ ἴχνη τοῦ ὁποίου ἀγνοοῦνται, βλέπουν αἴφνης τὴν διαβόητον Ἑλένην παλινστούσαν μετὰ τὴν μακρὰν καὶ περιπετειώδη ἀπουσίαν. Ἡ φήμη (στίχ. 126) ἔφερε τοὺς δύο συζύγους ἀποπλεύσαντας ὁμοῦ ἐκ τῆς Τρωάδος ἀλλ' ἀφανισθέντας κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ταξιδιοῦ. Καίτοι λεπτολόγος ὀρθολογισμὸς εἶναι ἄτοπος εἰς τὴν θεώρησιν καὶ ἀξιολόγησιν τῶν ἀρχαίων δραμάτων — ποικίλας περιστάσεις θὰ ἦτο θεμιτὸν νὰ εἰκάσουν οἱ θεαταὶ τῶν Διονυσίων τοῦ 412 π.Χ., διὰ νὰ αἰτιολογήσουν (ἐὰν ὑπῆρχεν ἀνάγκη) τὴν ἐκ νέου διάλυσιν τοῦ ζεύγους καὶ τὴν μεμονωμένην ἐμφάνισιν τῆς Ἑλένης ἀναζητούσης τὸν Μενέλαον εἰς τὴν Σπάρτην. Ἐὰν ἡ μονήρης παρουσία τῆς προέδιδε μεταμέλειαν τῆς μοιχαλίδος ἡ ἐνοχὴν τῆς¹ εἰς τὴν ἀπώλειαν τοῦ βασιλέως — τοιαῦτα νοητικά καὶ προεκτάσεις συντελοῦνται εἰς τὴν ἐνεργὸν σκέψιν τῶν νεωτέρων ἐρευνητῶν, ἐνῶ πιθανώτατα οὐδέποτε ἀπησχόλησαν τοὺς τραγικοὺς ποιητὰς ἢ τὸ ἀκροατήριον τῶν Ἀθηναίων.

Ὅπωςδὴποτε ἡ Ἑλένη — συμφώνως πρὸς τὴν κατωτέρω ὑποστηριζομένην ἐρμηνείαν — φαντάζεται πρὸς στιγμὴν ὅτι ἔρχεται εἰς τὴν Σπάρτην μόνη καὶ, κατὰ κοινὴν ἐντύπωσιν, ἀναζητεῖ τὸν Ἀτρεΐδην. Ἀκριβῶς τὴν περίστασιν αὐτὴν ἐκφράζομεν ἐὰν α) προσδώσωμεν διάφορον τῆς ἰσχυροῦσης ἔννοιαν εἰς τὴν πρόθεσιν *μέτα*, τ.ἔ. «κατεύθυνσιν πρὸς τι», «κίνησιν πρὸς συνάντησιν», «σκοπὸν» κ.τ.τ. καὶ β) προσαρμόσωμεν τὸν ἐν L καὶ P παραδεδομένον τύπον MENEΛΕΩ πρὸς τὴν μετ' αἰτιατικῆς σύνταξιν τῆς οὕτω νοουμένης προθέσεως. Σαφέστερον: ὁ λαὸς τῆς Σπάρτης ἀτενίζων τὴν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐπαναπατριζομένην Ἑλένην θὰ ἐπίστευεν ὅτι ἔχει ἐνώπιόν του τὴν Ἑλένην ἐκ τῆς Τροίας ἐπανακάμπτουσαν εἰς τὴν συζυγικὴν ἐστίαν MENEΛΕΩΝ META = πρὸς ἀνέυρεσιν καὶ συνάντησιν μετὰ τοῦ προδοθέντος συζύγου.

Ἡ ὁμηρικὴ χρῆσις τῆς *μετὰ* + αἰτ. πρὸς ἔκφρασιν σκοποῦ κινητικῆς

Londini 1821, σελ. 457): «illam quae Trojae fuit, existimantibus me Helenam cum Menelao venisse», καὶ F. A. Paley (Euripides II², London 1874, σελ. 144): «Thinking I was the Helen at Troy who had returned with Men., they might wish to deprive me of my freedom», οἷτινες ἀπλῶς διασκευάζουν τὴν προγεγεστέραν μετάφρασιν τοῦ Ios. Barnes (Euripidis Tragoediae. II, Lipsiae 1779, σελ. 149: «Nam Graeci incarcerationem me, illam quae sub Ilio fuit, existimantes me Helenam cum Menelao venisse»). Ἀλλὰ πῶς ἐμφανίζεται ἡ Ἑλένη μόνη, ἐνῶ κατὰ τὸ κείμενον (οὕτως ἐρμηνευόμενον) ἀφίχθη μετὰ τοῦ συζύγου; Καὶ πόθεν οἱ πολῖται ἀντλοῦν τὸ δικαίωμα (ἢ τὸ θράσος) νὰ τὴν φυλακίσουν, ἐνῶ ἀναμένεται (;) ὁ βασιλεὺς;

1. Πβ. F. A. Paley, (Euripides II, ἐνθ' ἂν., σελ. 144): «They might think, as he did not appear (126), that I had been the cause of his death».

ιδίως ἐνεργείας ¹ συνεχίζεται εἰς τὴν γλῶσσαν τῆς λυρικῆς ποιήσεως, πολλαπλασιάζεται δὲ καὶ διαφοροποιεῖται εἰς τοὺς τραγικούς ². Εἰδικώτερον παρ' Εὐριπίδῃ εὐρίσκομεν ἕτερα ἐπὶ τὰ παραδείγματα τμῆσεως, καθ' ἣν ἢ πρόθεσις μετ' ἀναστροφῆς τοῦ τόνου ἐπιτάσσεται τοῦ ρηματικοῦ τύπου, μεθ' ὃν παρεμβάλλονται ἄλλαι λέξεις («mittelbare Nachstellung mit Anastrophe des Akzents» κατὰ Schwyzer, Gr. Gr. II 425).

Τὰ παραδείγματα ταῦτα ³ εἶναι τὰ ἑξῆς :

- Ἀλκ. 46 : δάμαρτ' ἀμείψας, ἦν σὺ νῦν ἤκεις μέτα.
 Ἀλκ. 66 - 7 : Εὐρυσθέως πέμψαντος ἱππείων μέτα
 ὄχημα Θορήκης ἐκ τόπων δυσχειμέρων.
 Ἀλκ. 482 - 3 : ΧΟ. καὶ ποῖ πορεύῃ; τῷ προσέξενξαι πλάνῳ;
 ΗΡ. Θορηκὸς τέτρωρον ἄρμα Διομήδους μέτα.
 Ἐκ. 503 - 4 : Ταλθύβιος ἦκω Δαναϊδῶν σ' ὕπηρέτης
 Ἀγαμέμνωνος πέμψαντος, ὦ γύναι, μέτα.

1. Εἰς τὸν Ὅμηρον κατὰ κανόνα ἡ πρόθεσις προτάσσεται τοῦ πτωτικοῦ :

- Ε 152 (βῆ δὲ μετὰ Ξάνθον τε Θόωνά τε)
 Η 418 (ὠπλίζοντο μεθ' ὕλην)
 Κ 73 (ὁ βῆ ὅ' ἵεναι μετὰ Νέστορα)
 Λ 700 (ἐλθόντες μετ' ἄεθλα)
 Ν 247 (μετὰ γὰρ δόρυ... ἦειν)
 Ν 252 (μετ' ἔμ' ἦλνθες)
 Ν 297 (βῆ δὲ μετ' Ἰδομενεῖα)
 Ν 513 (ἐπαῖξαι μεθ' ἑὸν βέλος)
 Ρ 605 (μετὰ Λήϊτον ὀρμηθέντα)
 Τ 346 (οἷχονται μετὰ δειπνον)
 α 183 - 4 (πλέων... μετὰ χαλκόν)
 β 307 - 8 (ἱκται... μετ' ἀγανοῦ πατρὸς ἀκουήν)
 δ 701 (ὁ δ' ἔβη μετὰ πατρὸς ἀκουήν)
 ν 415 (ᾤχετο... μετὰ σὸν κλέος)
 π 151 (πλάζεσθαι μετ' ἐκείνον)
 υ 153 - 4 (μεθ' ὕδωρ ἐρχεσθε)

Ὅμηρ. Ὑμν. Δήμ. 106 (ἐρχόμεναι μεθ' ὕδωρ). Ἐξαίρεσις εἰς τὸν κανόνα παρατηρεῖται μόνον διὰ τὸ θωρήσσομαι : Ν 301 (Ἐφύρους μετὰ θωρήσσεσθον) καὶ Υ 329 (πόμενον μετὰ θωρήσσαντο).

2. Πβ. Αἰσχ. Ἰκέτ. 819 : μετὰ με δρόμοισι διάμενοι
 καὶ Σοφ. Φίλοκτ. 343 : ἦλθόν με νηὶ ποικιλοστόλῳ μετὰ.

3. Κατ' ἀκολουθίαν εἶναι ἀνακριβὲς τὸ ἄθροισμα (3) τῶν μετὰ τῆς προθ. μετὰ περιπτώσεων παρ' Εὐριπίδῃ, τὸ ὅποιον προκύπτει ἐκ τῶν ὑπολογισμῶν τοῦ Pierson, (Ueber die Tmesis der Präposition vom Verbum bei den griech. Dichtern, insbesondere bei Dramatikern und Lyrikern, Rhein. Museum für Philologie 11 [1857], σελ. 288), ὁμοίως δὲ καὶ ὁ γενικὸς ἀριθμὸς τῶν τμῆσεων εἰς τοὺς τρεῖς τραγικοὺς κατανεμομένων ὑπὸ τοῦ Pierson, ὡς ἑξῆς : Αἰσχύλος 15, Σοφοκλῆς 20, Εὐριπίδης 82 (αὐτόθι, σελ. 291).

Ἡρακλ. 216 - 7 : σὺ μὲν λ ο υ ς γενέσθαι τῶνδ' ὑπασπίζων πατρὶ
ζωστῆρα Θησεῖ τὸν πολυκτόνον μέτα.

Ἰκέτιδ. 670 - 1 : ... ἡμεῖς ἥκομεν νεκροὺς μέτα,
θάψαι θέλοντες.

Φοίνισσ. 1317 - 8 : ... ἐγὼ δ' ἦκω μέτα
γέρον ἀδελφὴν γραῖαν Ἰοκάστην.

Σημειώτεον ὅτι παρὰ τὴν κατὰ τμῆσιν ἐκφοράν, ἣτις θεωρεῖται ἀρχαιοτέρα¹, παρατηρεῖται εἰς τὸ ὕφος τῶν τραγικῶν παράλληλος χρῆσις συνθέτων (ἐκ τῆς προθ. μετὰ) ρημάτων ἐχόντων παρομοίαν σημασίαν². Τοιαύτη ἄλλωστε παραλληλία λεκτικῶν μορφῶν ἀπαντᾷται ἤδη καὶ εἰς τὸν Ὅμηρον³.

Ἄλλ' ἐφόσον ἡ ὄψις τῆς Ἑλένης καθ' ἑαυτὴν ἐξῆπτε τὴν μῆνιν τῶν Σπαρτιατῶν, ὥστε νὰ τῆς κλείσουν τὰς πύλας, τί νοεῖται διὰ τῶν ἐπομέων στίχ. 290 - 1, ὅπου αὕτη ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἐκλιπούσης ἐλπίδος «ἀναγνώρισμοῦ»;

εἰ μὲν γὰρ ἔζη πόσις, ἀνεγνώσθημεν ἂν
ἐλθόντες, ἃ φανερὸν ἦν μόνοις, ἐς ξύμβολα.

Εἶναι κατ' ἀρχὴν ἀμφισβητήσιμον, ἐὰν ὁ μετρικῶς ἀμφίβολος στίχ. 291 προήλθεν ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ποιητοῦ ἢ μεταγενεστέρου στιχοπλόκου ἐνθυμηθέντος τὰ σήματα τῆς ὁμηρικῆς Πηνελόπης⁴. Τοῦλάχιστον κατὰ τὴν ἐπακολουθήσαν συνάντησιν τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους τοιαῦτα ξύμβολα δὲν ἐμνημονεύθησαν ὑπὸ τῆς ἡρώιδος, διὰ νὰ νικήσουν τὴν ἀπιστίαν τοῦ ἀποχωροῦντος Μενελάου. Ὅπωςδὲποτε τὸ περιεχόμενον τοῦ ἀνεγνώσθημεν ἂν καθορίζεται ἀναδρομικῶς διὰ τῆς μετοχῆς γνόντος ἐν στίχ. 58 ἐξ. καὶ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς : χάρις εἰς τὸν Μενέλαον, ὄντα ἐν ζωῇ καὶ

1. Βλ. Kühner-Gerth, Ausführliche Grammatik der griech. Sprache³, II 1, Hannover - Leipzig 1898, σελ. 530 καὶ Schwyzer, Griech. Grammatik II, σελ. 425.

2. Διὰ τὰ μέτεμι - μετέρχομαι - μεθήκω κ.τ.τ., βλ. Αἰσχ. Ἀγαμ. 1666, Χοηφ. 273, 988, Εὐμεν. 231, Εὐριπ. Μῆδ. 5 - 6 : τὸ πάγχρονσον δέρας... μετῆλθον, Ἠλέκτρ. 56 : πηγὰς ποταμίας μετέρχομαι, Ἐκάβ. 512 : μετῆλθες ἡμᾶς, αὐτόθι 509 : ἦκω μεταστείχων σε, Ἰκέτ. 90 : μήτηρ, ἣν μεταστείχω ποδὶ, Τρωάδ. 1270 : μεθήκουσιν σ' Ὀδυσσεὺς πάρα, πβ. Ἀριστοφ. Ἐκκλ. 530 : ἦπερ μεθήκέ μ'.

3. Ἡ ἀρχαῖζουσα χρῆσις τῆς μετὰ εἰσάγεται καὶ εἰς τὴν ἐλληνιστικὴν ποίησιν : Θεοκρίτ. Εἰδύλλ. VII 24 : μετὰ δαῖτ' ἀκλητος ἐπέλγει, XIII 16 : τὸ χροῦσιον ἐπλεῖ μετὰ κῶας Ἰάσων, XXV 86 - 7 : ἀνιόντα μετ' αὐλῖα τε σηκούς τε, XXIX 38 : βαῖην καὶ φύλακον νεκῶν πεδὰ Κέρβερον.

4. ψ 108 - 110 :

ἦ μάλα ρῶϊ
γνωσόμεθ' ἀλλήλων καὶ λώϊον· ἔστι γὰρ ἡμῖν
σήμαθ', ἃ δὴ καὶ ρῶϊ κεκρυμμένα ἴδμεν ἅπ' ἄλλων.

διαφωτισθέντα περί τῆς ἀληθείας, οἱ συμπολιταὶ τῆς καὶ οἱ ἄλλοι Ἑλληνες θὰ ἐμάνθανον τὴν ἀπίστευτον περιπέτειαν καὶ τὴν ἄμωμον διαγωγὴν τῆς Ἑλένης, τὴν ὁποίαν μέχρι τοῦδε προσέβλεπον, ἢ ἀνελογίζοντο, μὲ ἀποτροπιασμόν. Ὅθεν διὰ τοῦ *ἀνεγνώσθημεν*, ὅπερ ἀφορᾷ μόνον εἰς αὐτὴν (διότι ὁ Μενέλαος δὲν εἶχεν ἀνάγκην «ἀναγνώρισεως») ἀντιστρέφεται τὸ *δοκοῦντες* τοῦ στίχ. 289, ἐνῶ ἡ μετ. *ἐλθόντες* μεταποιεῖ τὸ προηγηθὲν *ἐλθεῖν* (289), μετὰ τοῦ ὁποίου συνδέεται διὰ κοινοῦ ὑποκειμένου, τ.ἐ. τῆς Ἑλένης. Ἡ χρῆσις τοῦ ἀρσενικοῦ ἀντωνυμιῶν, ἐπιθέτων καὶ, πρὸ πάντων, μετοχῶν ἐπὶ γυναικὸς ὁμιλοῦσης περὶ ἑαυτῆς εἰς πληθυντικὸν ἀριθμὸν κατέστη σύνηθες καὶ ἰδιάζον γνώρισμα τῆς «τραγικῆς λέξεως»¹. ἄφ' ἑτέρου εἰς τὸ συζητούμενον δρᾶμα τὰ παραδείγματα τοιαύτης λεκτικῆς ἰδιομορφίας εἶναι πολυάριθμα². Ἐπομένως οἱ στίχοι 290 - 1 περιέχουν τὸ νόημα ὅτι, ἐὰν ἔζη ὁ Μενέλαος, ἡ Ἑλένη ἐπιβαίνουσα τοῦ πατρίου ἐδάφους (*ἐλθόντες*) θὰ ἐπανεῖχε τὴν ἀληθινὴν τῆς ὑπόστασιν εἰς τὴν ὑπόληψιν τῶν ἀνθρώπων³ (*ἀνεγνώσθημεν ἄν*).

Διόρθωσιν τῆς γραφῆς ΜΕΝΕΛΕΩ εἰς αἰτιατικὴν ΜΕΝΕΛΕΩΝ προ-
έτεινεν ἤδη πρὸ ἐνὸς καὶ ἡμίσεος περίπου αἰῶνος ὁ J. Lenting⁴ μετέ-
φρασε δὲ τὸν στίχ. 289 οὕτω : «judicantes Menelaum ad Helenam repeten-
dam profectum esse». Ἐν τούτοις ἡ ἐρμηνεία τοῦ Lenting εἶναι ἄστοχος,
ὄχι τόσον διὰ τὰς ἀντιρρήσεις, τὰς ὁποίας κατ' αὐτῆς διετύπωσεν ὁ G.
Hermann⁵ — ἀλλ' ἀνῆρσεν ὁ W. Ribbeck⁶ —, ὅσον διότι παρενοήθησαν

1. Βλ. Kühner-Gerth, ἐνθ' ἄν., σελ. 83-4.

2. Πβ. Kannicht, ἐνθ' ἄν. (Kommentar εἰς τοὺς στίχ. 1184-5, 1298-1300, 1478-80 καὶ 1630).

3. Τοῦτο ἄλλωστε ὑπῆρξεν ἡ κυρία μέριμνα τῆς ἡρώιδος, πβ. στίχ. 929 ἐξ. :

ἦν δ' Ἑλλάδ' ἔλθω καπιβῶ Σπάρτης (πάλιν),

κλόνοντες εἰσιδόντες...

πάλιν μ' ἀνάξουσ' ἐς τὸ σῶφρον αὔθις αὖ...

Τὸ ἔργον τῆς ἠθικῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Ἑλένης ἀναδέχεται πράγματι ὁ Μενέλαος, ὅταν ὑποδουόμενος τὸν στρατιώτην του καὶ φευακίζων τὸν Θεοκλύμενον διακηρύσσει :

ἦν δ' Ἑλλάδ' ἔλθω καὶ τύχῳ σωτηρίας

παύσω νόγον σε τοῦ πρίν,...

(στίχ. 1291, 1293).

4. Τὴν διόρθωσιν γνωρίζω ἐμμέσως ἐκ τῆς μνείας μεταγενεστέρων ἐρμηνευτῶν, οἱ ὅποιοι παραπέμπουν σχετικῶς εἰς τὴν ὑπὸ Lenting γενομένην ἑκδόσιν τῆς *Μηδείας*. Ἄλλ' εἰς ἐκείνην (Euripidis *Medea*, Edidit cum suis ad eam adnotationibus Ioannes Lenting, Zutphaniae 1819) οὐδὲν περὶ τοῦ χωρίου τῆς Ἑλένης ἀναφέρεται !

5. Euripidis *Tragoediae*, II 1 : *Helena*, Lipsiae 1837, σελ. 31 («At non putabant sed sciebant Menelaum ad repetendam Helenam profectum esse»).

6. In Euripidis *Helenam coniectanea* (1er Jahresber., Luisenstädt. Gymn., Berlin 1865, σελ. 12).

αἱ συντακτικαὶ σχέσεις τῶν ὄρων τῆς προτάσεως : ἡ αἰτ. *Μενέλεων* ἐξελήφθη ὡς ὑποκείμενον τοῦ *ἐλθεῖν* ἀντὶ τῆς αἰτιατικῆς *Ἑλένην*, ἣτις ἀντιστρόφως συνετάχθη μετὰ τῆς προθ. μέτα.

Συνέπεια τοιαύτης ἀντιστροφῆς ὑπῆρξεν ἡ δημιουργία λογικοῦ χάσματος, τὸ ὁποῖον ὁ Lenting προσεπάθησε νὰ συμπληρώσῃ διὰ τῆς ἐπινοίας συνθέτου συλλογισμοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου δῆθεν παρελείφθησαν ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐνδιάμεσοι προτάσεις : «ἐὰν συνέβαινε νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὴν πατρίδα, οἱ Σπαρτιῶται φανταζόμενοι ὅτι ὁ Μενέλαος ἐξεστράτευσεν¹ πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐν Ἰλίῳ Ἑλένης (ταυτιζομένης μὲ τὴν Τυνδαρίδα), ἐπομένως κρίνοντες ὅτι ὤφειλον — ἐὰν ἤμην ἡ γνησία Ἑλένη — νὰ συνοδεύωμαι ὑπὸ τοῦ βασιλέως καὶ ὅχι νὰ φθάνω μόνη μου², θὰ μὲ κατέκλειον εἰς εἰρκτὴν ὡς ἔνοχον πλαστοπροσωπίας».

Διὰ τῆς ἀνωτέρω κατοχυρουμένης διορθώσεως ΜΕΝΕΛΕΩΝ (Μ') ΕΛΘΕΙΝ καὶ τῆς προτεινομένης ἐρμηνείας δὲν ἐξομαλύνομεν ἀπάσας τὰς δυσχερείας τοῦ διστίχου.

Ἐχει παρατηρηθῆ³ ὅτι ὁ προσδιορισμὸς ὑπ' Ἰλίῳ (στίχ. 288) ἀρμόζει μᾶλλον εἰς τοὺς ἐπὶ τῆς πεδιάδος μαχομένους Ἑλληνας καὶ Τρῶας ἢ τὴν ἐν Ἰλίῳ διατρίβουσαν Ἑλένην. Ἐπομένως ἡ ἀντικατάστασις τῆς ὑπὸ διὰ τῶν προθ. ἐν ἢ ἐπὶ — χωρὶς ἀλλοιώσιν τῆς μετὰ δοτικῆς συντάξεως — θὰ ἦτο ἴσως ἡ παλαιογραφικῶς ἐπιτρεπτὴ μεταβολή.

1. Ὁ Theob. Fix (Euripides, Fabulae, Parisiis 1855) ἀγνοῶν τὸν Lenting προτείνει ἐκ νέου τὴν διόρθωσιν *Μενέλεων* : Ἐν τούτοις, ἡ παράφρασις τοῦ διστίχου, τὴν ὁποίαν παρέχει («opinantibus Spartanis me esse Helenam quam Menelaus persecutus sit», πβ. αὐτόθι, Adnotatio critica, σελ. XLVI : «quam repetitum ivit Menelaus»), ἐπιτυγχάνεται δι' ἀλλοιώσεως τῆς συντακτικῆς δομῆς τοῦ κειμένου καὶ δι' αὐθαιρέτου ἀναλύσεως αἰτιολογουμένης ἐκ τῆς πυκνότητος τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης («Tot enim verbis latine explicanda est graeci sermonis brevitās»). Ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἐκδοχῆς τῶν Lenting - Fix ἐρεῖδεται καὶ ἡ μετάφρασις τοῦ Richmond Lattimore (The Complete Tragedies, vol. III Euripides, Helen, 1959, σελ. 424) : «I must be crushed by scandal (;), for men think that I am that Helen whom Menelaus went to Troy to bring». Τὰ δύο ἀνωτέρω μεταφραστικὰ παραδείγματα μαρτυροῦν περὶ τοῦ ἀδιεξόδου, πρὸς τὸ ὁποῖον ὡδεγεῖ ἡ ἐρμηνεία τοῦ Lenting. Ἡδὴ ὁ Henr. van Herwerden (Εὐριπ. Ἑλένη, ἐνθ' ἀν., σελ. 14) σχολιάζων ταύτην παρετήρησεν ὀρθῶς «ita certe grammatica requireret Ἑλένην, ἢν Μενέλαος ἐλθεῖν μέτα, quod etiam in nominum priorum licentia vix fert metrum».

2. «Itaque non posse Helenam sine Menelao in patriam redire».

3. Πβ. Car. Badham, Εὐριπίδου Ἰφιγ. ἡ ἐν Ταύρ. - Ἑλένη (Commentarius in Helenam), Londini 1851, σελ. 415 : «quod de Graecis castra tenentibus recte usurpatur, de Helena, quae in ipsa urbe degebat, dici non potest», καὶ C. S. Jerram, Euripides Helena, Oxford 1882, σελ. 72, Benedetto, Note al testo dell'Elena, ἐνθ' ἀν., σελ. 296, κ.ἄ.

Ἡ κυρία δυσκολία ἔγκειται κατ' ἐμὲ εἰς τὴν μετοχὴν *δοκοῦντες*, ὑποκείμενον τῆς ὁποίας ἐνδέχεται νὰ ἐκληφθῇ τὸ αὐτὸ μὲ τὸ ὑποκ. τῶν πρὸ μικροῦ ἐκφωνηθέντων ρημάτων *μόλοιμεν* καὶ *εἰργοίμεσθα*, τ.ἔ. ὁ ποιητικὸς πληθυντικὸς *ἡμεῖς* = *ἐγὼ*¹. Διὰ τοῦτον ἴσως τὸν λόγον καὶ ὁ ἡμέτερος Νέοφυτος Δούκας² σχολιάζων τὸ χωρίον τοῦ Εὐριπίδου, ἀλλ' ἀντιφάσκων πρὸς τὴν ἰδίαν παράφρασιν³, ἐκφέρει τὴν παράδοξον κρίσιν διὰ τὸ *δοκοῦντες*, ὅτι «ὁ ρθῶς ἀποδίδοται εἰς τὸ *εἰργοίμεσθα*· τὸ δὲ *Ἑλένην* με, ἄμεινόν πως γράφεσθαι εἰς εὐθείαν, *Ἑλένη* ἐγώ».

Ἄλλ' ἀσφαλῶς ἡ παρουσία τῶν αἰτιατικῶν *Ἑλένην* με δὲν ἐπεξηγεῖται διὰ τοιούτων ἀοριστολογιῶν οὔτε συμβιβάζεται μὲ τὴν ὀνομαστικὴν *δοκοῦντες*.

Ἡ μέχρι σήμερον προβαλλομένη αἰτιολογία τῆς ἀνωμαλίας ταύτης — τουλάχιστον ὅσων παραδέχονται⁴ τὴν γνησιότητα τῆς παραδεδομένης γραφῆς — εἶναι ὅτι ἐνταῦθα ἐπῆλθεν *ἀνακόλουθον* ἢ ἄλλως *συντάξεως ἐναλλαγῇ*· τὴν πῶσιν τῆς μετοχῆς *δοκοῦντες* ἐπηρεάσε τὸ ἐνεργοῦν πρόσωπον τῆς ρηματικῆς ἐννοίας *εἰργοίμεσθα* καὶ ὅχι ὁ γραμματικὸς παθ. τύπος μετὰ τὸ ὑποτιθεμένου ποιητικοῦ αἰτίου (*ὑπὸ τῶν πολιτῶν, ὑπὸ τῶν ἐν πάτρᾳ*, κ.τ.τ.). Οἱ συνήγοροι τῆς γραφῆς *δοκοῦντες* εἶναι ὑπολογίσσιμοι: Εἰς τὴν διατριβὴν του «περὶ τῶν παρ' Εὐριπίδῃ ἀνακολούθων» ὁ Rich. Koch⁵ ἀποφαίνεται ὅτι περισσότερον ἐνοχλοῦν συντακτικῶς διορθώσεις, οἷα τοῦ Kirchhoff εἰς *δοκοῦν γ' ἄν*, παρὰ ἡ *nominativus absolutus* *δοκοῦντες*.

Οἱ Kühner-Gerth⁶ ἐντάσσουν τὸ χωρίον ἐκ τῆς *Ἑλένης* (289) εἰς τὴν κατηγορίαν ἀνακολουθίας μετοχῶν, καθ' ἣν ἡ ὀνομαστικὴ τῆς ἄσυνδέτου μετοχῆς «auf ein im Dative oder Akkusative oder Genetive stehendes Substantiv bezogen, wenn der Dativ oder Akkusativ oder Genetiv in grammatischer Hinsicht zwar das Objekt, in logischer

1. Βλ. ἀνωτέρω καὶ Dale, Euripides Helen, ἐνθ' ἄν., σελ. 85-6: «confusion of a nom. part. which at first appears to refer to the subject of *εἶργ.* — «seeming», especially with *ἐλθόντες* just below, which *could* be a similar masculine for a woman who is speaking of herself in the plural».

2. Εὐριπίδης, παραφρασθεῖς, σχολιασθεῖς τε καὶ ἐκδοθεῖς ὑπὸ —, τόμ. 4ος, Ἐν Αἰγίνῃ 1834, σελ. 244.

3. Ἐνθ' ἄν., σελ. 245: «Εἰς τὴν πατρίδα εἶποτ' ἔλθοιμι, ἐξελάουσί με κάκειθεν, τὴν μετὰ Μενελάου ἀπὸ Τροίας ἐπανελθοῦσαν Ἑλένην ἐμὲ *δοκοῦντες* εἶναι».

4. Πβ. Gilbert Murray (Euripidis Fabulae III, Oxonii 1913², app. crit. 288-9): «versus fortasse sani».

5. De Anacoluthis apud Euripidem capita selecta V (Dissert.), Halis Saxoniæ 1881, σελ. 41.

6. Ausführliche Grammatik, ἐνθ' ἄν., II 2, Hannover - Leipzig 1904, σελ. 105-6.

Hinsicht aber das Subjekt ausdrückt», εἰδικώτερον δὲ εἰς τὴν περίπτωσιν ἀναφορᾶς εἰς αἰτιατικὴν «besonders wenn der Schriftsteller mit der passiven Konstruktion beginnt oder dieselbe doch im Sinne hat und dann in die aktive übergeht». Ἀλλ' ἡ ἔνταξις αὕτη δὲν εὐσταθεῖ: τὸ ἐκ τῆς Ἑλένης προσαγόμενον παράδειγμα διαφέρει βασικῶς τῶν ἄλλων, ἅτινα, τοῦναντίον, συνάπτονται στενῶς πρὸς ἄλληλα διὰ τοῦ κοινου συντακτικοῦ φαινομένου, τ.ἔ. τῆς λογικῆς ἐπεκτάσεως τοῦ κατ' ὀνομαστικὴν ὑποκειμένου τῆς μετοχῆς εἰς τὴν — συνήθως ἐπομένην — ρηματικὴν πρότασιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ τοῦτο γραμματικῶς ἐμφανίζεται ὡς ἀντικείμενον¹. Ἀντιθέτως εἰς τὸ χωρίον τῆς Ἑλένης τὸ ὑποκείμενον τῆς μετοχῆς δοκοῦντες δὲν ταυτίζεται μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ προηγηθέντος *εἰργοίμεσθα*, ἀλλ' εἶναι τὸ ποιητικὸν αἷτιον αὐτοῦ.

Ἐπὶ πλέον, ὡς ἦδη παρετήρησεν ὁ Kannicht², τὸ λογικὸν ὑποκείμενον τοῦ παθητικοῦ *εἰργοίμεσθα*, τὸ ὁποῖον ἐν συνεχείᾳ διοχετεύεται εἰς τὸ *δοκοῦντες*, οὐδόλως μνημονεύεται, ἀλλὰ πρέπει νὰ συναχθῇ ἐκ τοῦ τοπικοῦ προσδιορισμοῦ *ἐς πάτραν*. Διὰ πάντα ταῦτα συγχωρεῖται τὸ πλῆθος τῶν μέχρι τοῦδε γενομένων διορθώσεων.

Ἐὰν ὅμως μελλοντικὴ ἔρευνα καὶ ἀνέλπιστα παλαιογραφικὰ ἢ παπυρικά εὐρήματα ἐπιβεβαιώσουν τὴν γνησιότητα τῆς ἀσυναξίας *εἰργοίμεσθα* - *δοκοῦντες*, θὰ χρειασθῇ νὰ διευρύνωμεν τὰ περιθώρια τῆς ἐκφραστικῆς ἐλευθερίας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων πολὺ πέρα τῶν ἥδη αἰτιολογούμενων «σολοικισμῶν».

ΜΙΝΩΣ Μ. ΚΟΚΟΛΑΚΗΣ

1. Ὁμ. Ἰλιάδ. Ζ 510: ὁ... πεποιθὼς... ἐ γούνα φέρει (= φέρεται), Εὐρ. Ἴφιγ. Ταύρ. 947: ἐλθὼν... μ' οὐδεὶς... ἐδέξατο (= ἐγὼ ἐδέχθην), αὐτόθι 964: εἰπὼν δ' ἀκούσας... Φοῖβος μ' ἔσωσε (= ἐσώθην), Ἑκάβ. 970: αἰδῶς μ' ἔχει (= αἰδοῦμαι)... *τυγχάνουσ'*, Ἰππόλ. 23: *προκύψας* οὐ πόνον πολλοῦ με δεῖ (= δέομαι), κ.ά. Ἀλλωστε καὶ τὰ δύο ὑπὸ Kühner - Gerth παρατιθέμενα παραδείγματα ἐκ τοῦ Θουκυδίδου, ἐν οἷς ἡ ἀπόλυτος (κατ' ὀνομαστικὴν) μετοχὴ ἔπεται τῆς ρηματικῆς προτάσεως, ἐπαληθεύουν τὸ αὐτὸ συντακτικὸν φαινόμενον: Θουκυδ. 2, 53: *θεῶν δὲ φόβος ἢ ἀνθρώπων νόμος οὐδεὶς ἀπέιργε* (= θεῶν φόβος οὐδενὶ ἀπείργοντο), τὸ μὲν κρίνοντες... τῶν δὲ... οὐδεὶς ἐλπίζων, αὐτόθι 6, 61: *εἴρητο δὲ* (= εἰρήκεσαν)... *θεραπεύοντες*.

2. Euripides Helena, ἐνθ' ἀν., σελ. 95. Παρὰ ταῦτα δὲν ἀπορρίπτει τὴν γραφὴν *δοκοῦντες* («ist, wenn heil, als Spielart des sogenannten nominativus pendens zu fassen... Es ist jedoch nicht auszuschliessen, daß das Anakoluth durch die schwere Korruptel mitbedingt ist»). Καὶ ὁ Zuntz (Three Conjectures in Euripides, Helena, ἐνθ' ἀν., σελ. 69) θεωρεῖ θεμιτὴν τὴν μετάβασιν ἀπὸ τοῦ *εἰργοίμεσθα* εἰς τὸ *δοκοῦντες*, καίτοι χαρακτηρίζει ταύτην «the harshest anacolouthon in Euripides».